

Ressurssvak og rettsløs?

Urett mot utviklings hemmede i norske straffesaker

Tekst:
Renate Furre
Henriksen-Sandvær
Foto:
Thomas Owren

Hvem i denne forsamlingen kan legge hånda på hjertet og si at jeg har aldri gjort en feil som har fått konsekvens for noen? Men når feil skjer, er vi da store nok til å gjøre noe med dem? spurte Tore Sandberg salen, som en tankevekkende innledning for å snakke om tre av justismordene han har vært med på å oppklare.

Tore Sandberg har medvirket til å avdekke åtte justismord.

Tore Sandberg er journalist, forfatter og privat etterforsker. Han startet sin karriere som journalist i NRK Dagsnytt i 1968, senere gikk han over til Dagsrevy-redaksjonen hvor han jobbet fram til 1982. Han jobbet med kriminalsaker for TV Norge med programmet «I søkelyset» fra 1990 til 1991, og det var i den forbindelse han ble kontaktet av Sten Ekroth om et mulig justismord på Per Liland. Sandberg trodde ikke på at Liland var utsatt for et justismord, og ville etterforske saken for å motbevise Ekroths påstander. Resultatet av dette var at Ekroth og Sandberg fikk Lilands sak opp til ny behandling, og Per Liland ble frikjent for drapene han var dømt for i 1994 – kjent som «drapene i Lille-Helvete». Det kom blant annet fram at politiet hadde flyttet antatt drapstidspunkt fordi Liland hadde alibi på det opprinnelige drapstidspunktet.

I saken til Per Liland sto lydopptakene Sten Ekroth gjorde sentralt i gjenopptakingen. Da Liland-saken først gikk i norsk rett var Ekroth og kona på bryllupsreise, og bestemte seg for å dokumentere alt de opplevde. Dette inkluderte rettsforhandlingene i Liland-saken, og lettet den senere etterforskningen Sandberg drev for å få saken gjenoptatt. – Nettopp at det ikke gjøres lyd og bildeopptak i norsk rett, er uforståelig. I 2011 er ikke dette en stor teknisk utfordring, og det er svært viktig for dokumentasjon i etterkant, påpekte Sandberg. Han poengterte også at rettsdokumentene i Norge ikke er offentlige, mens situasjonen er motsatt i Sverige – med unntak av blant annet obduksjonsrapporter.

Sandberg hevdet at mediene ikke i tilstrekkelig grad lever opp til sin rolle som vaktbikkje. Situasjonen er bra fram til domfellelse, men så glemmes saken og det er videre til neste sak. Sandberg har medvirket til å avdekke åtte justismord mot sju personer. Disse sju har tilsammen blitt dømt til 57 års fengsel og 34 års sikring.

– Mange oppfatter nok meg som en kritiker av norsk politi og det norske rettssystem. Og det er riktig at jeg har kritisert både politiet og rettssystemet. Men jeg legger til grunn at langt de fleste straffesaker i Norge får en nogenlunde riktig og god etterforskning og nogenlunde korrekt resultat, sa Sandberg.

– Jeg har ingen tro på at man i straffere rettssystemet går inn for å gjøre feil og pådra uskyldige personer en uriktig dom. Men så er det sann med de aller fleste av oss at når vi har truffet en beslutning, er vi

da store nok til å si at «jeg kan ha tatt feil»? Og er vi store nok til å gjøre noe med det? Sandberg får henvendelser fra mennesker som mener seg utsatt for en urettmessighet i rettssystemet, og at dette ga ham et skjevt utvalg å konkludere ut fra. – Jeg er ikke så naiv at jeg tror mitt utvalg representerer et gjennomsnitt av rettsakene i Norge, for da hadde det stått dårlig til, påpekte Sandberg.

Sandberg uttrykte en reell bekymring for ressursvake i rettspleien, og trakk fram spesielt tre saker han har jobbet med hvor klientene har vært særlig ressursvake. Det gjaldt Fritz Moen, Knut Trygve Halvorsen og Åge Vidar Fjell. Moen-saken er spesiell, siden den involverer domfellelse for to drap.

Knut Trygve Halvorsen ble domfelt for fire grove voldtekter begått Fredrikstad i perioden 1982 til 1983. Avhørene av Halvorsen bar preg av at han var svært samarbeidsvillig ovenfor politiet, og ga forklaringer som ikke stemte med bevis og hva som hadde skjedd. Han tilsto å ha utført opp mot 15 voldtekter, hvor kun fire var reelle hendelser. Han tilsto også drap på en av de voldtatte jentene, hvor det i følge obduksjonsrapporten i realiteten dreide seg om et selvmord.

Det ble funnet hår og kjønnsår på voldtektstedet, og disse var av en annen farge enn Halvorsens. Mens Halvorsen satt i varetekt, ble det begått en ny voldtekt – hvor hårfunnene ligner adskillig på den andre voldtekten. Halvorsen tilstår også til voldtekt i bil, noe han senere går tilbake på da han får spørsmål av etterforskningslederen. Sandberg pekte på at det var gode grunner for å hevde at en annen mann,

som senere ble dømt for voldtekt, også kunne mistenkes for voldtektene Halvorsen feilaktig ble dømt for. I alle voldtektssakene fant politiet bevis i den retning, men disse ble ikke etterforsket.

Åge Vidar Fjell ble i 1990 dømt til sju års fengsel og ti års sikring for drap og for å ha skjult forbrytelsen i etterkant. Fjell var ikke i nærheten av å angi riktig drapssted, til tross for fjorten avhør om saken. Drapet ble begått i andre etasje. Fjell påsto at han fant hagla som ble brukt ved en hytte, og at den gikk av ved et uhell på kjøkkenet i første etasje. Han hevdet videre at han satte hagla tilbake der han fant den. Media identifiserte tidlig Fjell som siktet, og slo saken stort opp.

Fengslingskjennelsen påsto at det ikke fantes bevis mot andre enn Fjell, noe som var feil. Ved gjennomgang av såkalte nulldokumenter, dokumenter som ble ansett av politiet å være uten betydning for etterforskningen, kom det fram at det eksisterte vitneutsagn som utelukker Fjell som gjerningsperson. Verken forhørsrett eller forsvarer fikk disse dokumentene, og et medlem av juryen som dømte Fjell til fengselsstraff har hevdet at om juryen hadde fått sett disse nulldokumentene hadde Fjell ikke blitt dømt.

Nulldokumentene fortalte blant annet om en lunsjgjest som hadde kjennskap til saken som ikke hadde kommet fram i media, det var også et vitneutsagn på at flere personer hadde kjørt rundt i en ødelagt Volvo 240 og at den ene i bilen hadde pekt på vitnet med hagle. Ingen av disse sporene ble etterforsket.

Sandberg rettet sterk kritikk mot Riksadvokaten fordi han innstilte på

at Fjell var så utviklingshemmet på drapstidspunktet at han ikke skulle ha blitt dømt. Dette er i følge Sandberg ikke godt nok, de ville ha en full frikjennelse av Fjell fordi han ikke er drapsmannen.

Fritz Moen var dövstum. Etter en mopedulykke i 1966 ble han lam i høyre arm, og fikk konstatert en invaliditet medisinsk og yrkesmessig på 70 prosent. Han ble i 1978 og senere i 1981 dømt for to drap og to voldtekter, med en fengselsstraff på totalt 21 år og ti års sikring. Politiet hevdet hele tiden at de forsto Fritz Moen, og at Moen skjønnte dem. Dette er i følge Sandberg ikke riktig – da Moen aldri tilsto i egentlig forstand. «Tilståelsen» må sees i sammenheng med Moens kommunikasjonsproblemer, hans autoritetsrespekt og manglende forståelse av abstrakte begreper. Et talende eksempel er at Moen plasserte seg i drapshandlingen, for deretter å si: «Men det er ikke jeg som har drept Torunn». Moen fortalte også i retten at han sa det avhørslederen hadde sagt han skulle si.

Moen «tilsto» også drapet på nytt under gjenopptakingssaken. Dette ble gjennomgått av to rettsoppnevnte tolkene som så igjennom opptaket sammen med en tredje, og konkluderte med at Moen var feiltolket og dermed ikke hadde tilstått. Indikasjonene frikjente også Moen, blant annet hadde sæd som ble funnet på det ene drapsofferet feil blodtype i forhold til Moen. I den andre saken passet vitneforklaringer og gjerningssted dårlig med Moen som gjerningsmann, blant annet ble

det hevdet at noen hørte offeret snakke med gjerningsmannen – noe som utelukker Moen. Det ene drapsofferet må også ha blitt slått bevisstløs og dratt et godt stykke av gjerningsmannen.

Moen satt under graverende forhold i Ila landsfengsel, han satt i ti år uten permisjon – noe de andre innsatte reagerte sterkt på, i 1987 skrev en innsatt brev til media om forholdene. Sandberg begynte å engasjere seg i Moen-saken i 1998, og fikk sammen med advokat John Christian Elden levert begjæring til Gjenopptakelseskomisjonen i 2002. Moen ble frikjent for drapet på Sigrid Heggheim i 2004. Den 28. mars 2005 ble Fritz Moen funnet død i sitt hjem, men familien ga uttrykk for at gjenopptakelsessaken om drapet på Torunn Finstad måtte fortsette. I desember samme år tilsto en annen mann drapet på både Torunn og Sigrunn på sitt dødsleie. Fritz Moen ble frikjent for drapet på Torunn Finstad 24. august 2006, halvannet år etter sin død. I den forbindelse uttalte justisminister Knut Storberget: «Så mye lidelse og urett som Fritz Moen ble utsatt for, finnes det ingen tilgivelse for. Dette må unngås for framtida».

Avslutningsvis viste Sandberg en musikkvideo hvor Mari Boine og Mats Dahlberg sang en hyllest til Fritz Moen. Sangen ble brukt i filmen «Sannhetsjegeren» fra 2009, en film om Tore Sandbergs arbeid for å få Fritz Moen frikjent. Dette ga et sterkt inntrykk på salen, som spontant reiste seg og ga Tore Sandberg stående applaus. ●●●